

Позашкільна освіта та її місце в структурі освіти України

Євген КРАСНЯКОВ,
народний депутат України II-III скликання,
головний консультант секретаріату
Комітету Верховної Ради України
з питань науки і освіти,
кандидат наук з державного управління

У державі розпочалося громадське обговорення проекту нової редакції базового закону України «Про освіту». У процесі підготовки законопроекту дуже гостро постали питання щодо статусу, ролі позашкільної освіти, а також її місця в структурі вітчизняної освіти. Зокрема, запроваджуючи в національне освітянське законодавство нові терміни «формальна освіта», «неформальна освіта», «інформальна освіта», а також відповідні рівні освіти, члени робочих груп з підготовки проекту закону, експерти пішли шляхом виключення зі структури освіти України позашкільної освіти.

Чи можна з цим погодитися? Наскільки новачі відповідають Конституції України, чинному законодавству про освіту? Чи маємо право не враховувати давню славетну історію позашкільля, його традиції і, головне, провідну роль позашкільної освіти в реалізації завдань щодо створення умов для самовизначення, саморозвитку, самореалізації дитячої особистості, її професійної орієнтації, формування соціально-громадського досвіду, моральних якостей, профілактики бездоглядності, безпритульності, правопорушень тощо? І як у разі ухвалення законопроекту запропоновані новачі вплинуть на подальший розвиток позашкільної освіти? Чи буде її збережено як невід'ємну складову системи вітчизняної освіти?

Зрозуміло, що ці та інші питання турбують педагогів, науковців, батьків, вихованців, представників громадських освітянських організацій.

Дуже хотілося б, аби відповіді на ці складні запитання знайшли народні депутати України, які невдовзі обговорюватимуть проект закону України «Про освіту».

За статистичними даними Міністерства освіти і науки України, на 1 січня 2015 року в системі освіти функціонують 1913 державних і комунальних позашкільних навчальних закладів: 1369 будинків, центрів, клубів, станцій дитячої творчості та 544 дитячо-юнацькі спортивні школи. Працюють 79,8 тис. гуртків, творчих об'єднань, спортивних секцій художньо-естетичного, науково-тех-

нічного, еколого-натуралістичного, туристсько-краєзнавчого, фізкультурно-спортивного профілю тощо.

Позашкільні заклади відвідують майже 1 млн. 539 тис. вихованців, що становить 41,5% дітей шкільного віку. Із загальної кількості вихованців позашкільних закладів 13,2 тис. – діти-сироти й діти, позбавлені батьківського піклування; 6,8 тис. – діти з особливими освітніми потребами; 40 тис. – діти з малозабезпечених та багатодітних сімей [1, с. 3].

До наведених статистичних даних варто додати ще й позашкільні навчальні заклади Міністерства культури України, Міністерства молоді та спорту України. Так, за офіційною статистикою, 2014 року кількість початкових спеціалізованих мистецьких шкіл (шкіл естетичного виховання) – музичних, театральних, хореографічних, танцювальних, хорového співу, та шкіл мистецтв дорівнює 1471, з них у сільській місцевості – 266 шкіл.

Щорічно позашкільними навчальними закладами України проводиться понад 80 тисяч всеукраїнських організаційно-масових заходів з дітьми і учнівською молоддю за напрямками позашкільної освіти [2].

Отже, система позашкільної освіти виконує вкрай важливі завдання, спрямовані на: забезпечення потреб дітей до пізнання і творчості; набуття, поглиблення та розширення компетентностей дітей та юнацтва, задоволення та розвиток їхніх інтересів та здібностей у вільний час; формування світогляду та

системи ціннісних орієнтацій, національно-патріотичне виховання; виявлення, підтримку та розвиток обдарованих і талановитих дітей; фізичний, емоційний та інтелектуальний розвиток особистості; здійснення профорієнтаційної і професійної консультаційної роботи, провадження допрофесійної підготовки відповідно до здібностей дітей; соціалізацію дітей та юнацтва у вільний час тощо.

Необхідно зберігати і всіляко розвивати систему позашкільної освіти. Їй потрібна постійна цілеспрямована відповідальна державна підтримка. Адже що більша кількість дітей буде охоплена позашкільною освітою, то успішнішим стане наше молоде покоління в майбутньому.

Утвердження і забезпечення права людини на освіту є одним із найважливіших обов'язків кожної цивілізованої країни. У нашій державі забезпечення цього права передбачено статтею 53 Конституції України, згідно з якою «державна забезпечує... розвиток дошкільної, повної загальної середньої, **позашкільної**, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання...» [3].

Чинний Закон України «Про освіту», визначаючи структуру освіти України, включає до неї **позашкільну освіту** (ст. 29) [4, с. 20]; «**позашкільна освіта та виховання** є частиною структури освіти...» (ч. 1 ст. 38) [4, с. 24], «державна забезпечує умови для одержання учнями і молоддю

позашкільної освіти» (ч. 3 ст. 38) [4, с. 24].

Закон України «Про позашкільну освіту», ухвалений Верховною Радою 22 червня 2000 року, визначає позашкільну освіту як «складову систему безперервної освіти, визначену Конституцією України, Законом України «Про освіту»...» (ст. 4) [4, с. 165].

У ст. 1 уперше дається визначення таким важливим термінам, як **«система позашкільної освіти», «позашкільна освіта», «позашкільний навчальний заклад»** тощо [4, с. 163–165].

Ст. 9 регламентує основні засади державної політики у сфері **позашкільної освіти**, що полягають у:

- доступності позашкільної освіти для громадян України незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак;

- фінансуванні державних та комунальних позашкільних навчальних закладів відповідно до їхньої структури;

- добровільності вибору типів позашкільних навчальних закладів, форм позашкільного навчання і видів діяльності;

- науковості, світському характері освіти;

- забезпеченні правового й соціального захисту вихованців, учнів і слухачів у їхньому прагненні вільного, різнобічного розвитку особистості [4, с. 168].

Законом України «Про охорону дитинства», який розроблений і ухвалений на підставі положень Конституції України та Конвенції ООН про права дитини, закріплено, що охорона дитинства є стратегічним загальнонаціональним пріоритетом. Зокрема, ст. 5 Закону України «Про охорону дитинства» визначає засади організації охорони дитинства, зокрема «розвиток мережі... **позашкільних навчальних закладів, діяльність яких спрямована на організацію дозвілля, відпочинку й оздоровлення дітей, зміцнення їхньої матеріально-технічної бази»** [5, с. 225]. Стаття 20 встановлює, що «з метою сприяння соціальному, духовному, моральному благополуччю, всебічному здоровому розвитку дитини держава забезпечує їй безкоштовний доступ до національних духовних та історичних цінностей, досягнень світової культури тощо. З цієї метою створюється мережа спеціальних дитячих закладів культури, **закладів позашкільної освіти, діяльність яких спрямовується на сприяння розвитку індивідуальної та колективної творчості дітей»** [5, с. 232].

Кабінетом Міністрів, Міністерством освіти і науки України, інши-

ми центральними органами виконавчої влади України, які мають у своєму підпорядкуванні позашкільні навчальні заклади, ухвалено понад 70 нормативно-правових актів з питань позашкільної освіти. Тобто нині система позашкільної освіти має потужну законодавчу базу, яка хоча й не виконується в повному обсязі, але забезпечує чи не найголовнішу функцію – збереження мережі позашкільних навчальних закладів і системи позашкільної освіти загалом.

На нашу думку, ігнорування конституційних норм щодо забезпечення розвитку позашкільної освіти, чинного законодавства про освіту, неврахування її ролі та місця в системі освіти України в новій редакції Закону України «Про освіту» призведе до переведення позашкільної освіти до статусу другорядної. А невключення позашкільної освіти до структури освіти України стане сигналом до наступу на позашкільну освіту. А отже, до скорочення мережі позашкільних навчальних закладів, зменшення контингенту вихованців та педагогічних працівників, перепрофілювання, реорганізації, закриття закладів із подальшим відторгненням приміщень, земельних ділянок, матеріально-технічної бази.

Тож якщо саме позашкільна освіта нині успішно виконує триєдину функцію (навчально-виховну, розвиваючу, соціалізуючу) й у своїй діяльності використовує багатогранність змісту і форм роботи, вкрай важливо в процесі підготовки нової редакції базового Закону України «Про освіту» врахувати такі норми та положення:

1. У статті щодо забезпечення права на освіту зазначити, що громадяни України мають право на доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, **позашкільної**, професійної, вищої освіти в державних і комунальних закладах освіти. Під час формування мережі закладів дошкільної, середньої та **позашкільної** освіти органи управління освітою зобов'язані забезпечити:

- максимально можливу рівність якості освіти в усіх державних та комунальних закладах та рівність у доступі до освіти;

- достатню кількість місць у закладах освіти державної та комунальної форми власності для забезпечення потреб усіх громадян, які проживають на відповідній території.

2. У статтю, де визначається структура освіти України (дошкільна, загальна середня, професійно-технічна, вища), включити **позашкільну освіту**.

3. У статті, в якій виписано положення та норми стосовно позашкільної освіти, зазначити, що позашкільна освіта забезпечує навчання, виховання, розвиток та соціалізацію дітей і молоді у закладах позашкіль-

ної освіти у вільний час. Метою позашкільної освіти є реалізація права на освітню, культурну, творчу, спортивну та іншу діяльність дітей і молоді в закладах позашкільної освіти.

Держава гарантує доступність, безоплатність та розвиток позашкільної освіти, умови для її здобуття дітьми й молоддю.

Фінансування позашкільної освіти здійснюється за кошти державного і місцевого бюджетів, батьків дітей або їхніх законних представників, з інших джерел, не заборонених законодавством.

Для здійснення освітньої діяльності закладам позашкільної освіти надаються спортивні об'єкти, культурні, оздоровчі та інші заклади безкоштовно та на пільгових умовах.

4. За аналогією із закладами дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти прописати в законопроекті окрему статтю «Зклади позашкільної освіти», зазначивши, що заклади позашкільної освіти створюються центральними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, громадянами за наявності необхідної матеріально-технічної, науково-методичної бази, педагогічних кадрів. Перелік типів закладів позашкільної освіти затверджується постановою Кабінету Міністрів.

Зклади позашкільної освіти державної та комунальної форми власності не можуть бути відчужені, перепрофілювані чи здані в оренду.

Державні (національні) заклади позашкільної освіти підпорядковані центральним органам виконавчої влади й фінансуються з Державного бюджету України.

Державні (національні) заклади позашкільної освіти, крім освітньої діяльності, забезпечують проведення всеукраїнських і міжнародних очно-заочних освітньо-оздоровчих і масових заходів із дітьми за різними напрямками позашкільної освіти.

На нашу думку, втілення цих пропозицій дасть змогу зберегти позашкільну освіту як невід'ємну складову системи безперервної освіти України. Адже життя підтверджує, що позашкільна освіта функціонує і виконує вкрай важливі завдання державної ваги. Вона є вагомим для дітей, батьків, суспільства, держави. Для дітей це – розвиток життєвих навичок, особистості і соціальної компетенції, реалізація можливостей особистості; для батьків – безпечна, змістовна зайнятість і виховання дітей, допомога в підготовці дітей до самостійного відповідального життя; для держави – одна з найефективніших інвестицій у найближче і віддалене майбутнє, формування світогляду, ціннісних орієнтацій, національно-патріотичне виховання, профілактика бездо-

глядності, безпритульності та правопорушень [2].

З ініціативи керівників державних (національних) закладів позашкільної освіти, громадських організацій, які опікуються питаннями позашкільної освіти, в Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти проведено «круглий стіл» на тему: «Позашкільна освіта в умовах реформування системи освіти України». За результатами його засідання напрацьовано конкретні пропозиції до проекту закону України «Про освіту» щодо законодавчого забезпечення системи позашкільної освіти, зокрема її збереження в структурі освіти та недопущення відокремлення від інших складових системи освіти України – дошкільної, загальної

середньої, професійно-технічної, вищої освіти.

Сподіваємося, що пропозиції фахівців позашкільної освіти буде враховано під час як обговорення проекту закону, так і його ухвалення найвищим законодавчим органом України.

Список використаних джерел

1. Матеріали до «круглого столу» «Позашкільна освіта в умовах реформування системи освіти України» 5 червня 2015 року (підготовлені Міністерством освіти і науки України).

2. «Позашкільна освіта у новій редакції Закону України «Про освіту»: концептуальні засади» (інтерв'ю з доктором педагогічних наук, професором Биковською

О. В.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pou.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=165:-l-r

3. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

4. Законодавство України у сфері освіти та професійного навчання (Верховна Рада України. Комітет з питань науки і освіти). / Упор. Б. Г. Чижевський, В. П. Головінов, Є. В. Красняков, М. М. Шевченко. – К.: Парламентське видавництво, 2013. – 376 с.

5. Законодавчі акти України з питань освіти / Верховна Рада України. Комітет з питань науки і освіти: Офіц. вид. – К.: Парламентське вид-во.

Нові правила прямого народовладдя

Тарас ПОМАНІЮК

Чинний Закон України «Про всеукраїнський референдум» віджив своє. Насправді це стало зрозуміло ще в день його прийняття. Але тоді, у червні 2012-го, шквал критики громадських діячів, юристів та експертів розбився об політичну волю «легітимного» та його поплічників: перекроїти Конституцію України на свій лад і узурпувати владу в державі, використавши інструмент референдуму.

Не вдаючись у подробиці, чинним законом, м'яко кажучи, не передбачено належних правових та організаційних інструментів забезпечення вільного волевиявлення народу та не враховано загальноприйнятих світових стандартів у цій сфері. У червні 2013 року Венеціанська комісія оцінила цей закон і встановила, що дозвіл виносити на референдум питання внесення змін до Конституції чи нової Конституції може порушити конституційну стабільність та законність в Україні. Крім того, комісія висловила думку, що закон про референдум не повністю відповідає міжнародним стандартам стосовно питань, які можуть бути винесені на референдум за народної ініціативи. Також Венеціанська комісія відзначила низку технічних проблем у законі про всеукраїнський референдум.

Наприкінці червня цього року група народних депутатів зареєструвала у Верховній Раді проект закону про всеукраїнський референдум, розроблений громадськими активістами. Як зазначає його співавтор – народний депутат України Світлана Заліщук, основною перевагою нового законопроекту є те, що він розроблений з урахуванням рекомендацій Європейської комісії за демократію через право (Венеціанської комісії) Ради Європи, практики проведення загальнонаціонального референдуму в Україні та зарубіжних країнах, а також загально-визначених міжнародних стандартів проведення загальнонаціонального референдуму.

– Близько 80% цього закону – це норми, присвячені правовій процедурі, яким чином закон втілити в життя, – підкреслила народний депутат під час презентації документа.

Крім того, за словами пані Заліщук, велику увагу приділено юридичним наслідкам проведення референдуму. Вона зауважила: закон виписаний таким чином, що «не стане інструментом у чийхось вузькополітичних інтересах, для зліплення якогось рішення «під себе».

У контексті нинішньої конституційної реформи виникає цілком слушне запитання: чи немає наміру нові правила референдуму використати для старих цілей? Авто-

ри законопроекту заспокоюють. Зокрема, співавтор проекту – Заступник Голови Верховної Ради України Оксана Сироїд в інтерв'ю одному з видань зазначила, що зареєстрований законопроект про всеукраїнський референдум не має жодного відношення до конституційної реформи, яка нині проходить у державі.

– Фактично в перший день нашого перебування в статусі депутатів, коли тільки отримали тимчасові посвідчення, ми відразу оформили конституційне подання про визнання закону про всеукраїнський референдум неконституційним. Інтенсифікували роботу над підготовкою нового законопроекту. Це великий законопроект і багато часу пішло на те, щоб його розробити. Але ми зробили це дуже вчасно, бо скасування закону, в принципі, не є доброю практикою. Як правило, коли певні юридичні відносини в державі вже врегульовані, то скасування документа призводить до створення юридичного вакууму. Ми дуже хотіли, щоб була альтернатива, яку ми зможемо запропонувати, й вона була зроблена добросовісно й вчасно, – сказала пані Сироїд.

Серед іншого законопроектом встановлюється, що всеукраїнський референдум може проводитися щодо внесення змін до розділів I, II, XIII Конституції України та щодо зміни території України. Через всеукраїнський референдум за народною ініціативою також можуть скасуватися закони України або їхні окремі положення. Крім того, з метою недопущення викривлення реального волевиявлення громадян України, законопроект виключає використання під час процесу референдуму «чорних» технологій. Також документом не допускається одночасного проведення всеукраїнського референдуму з черговими виборами Президента, народних депутатів України.

Це далеко не всі новації нового законопроекту. Аналіз його положень дає надію, що він унеможливить використання референдуму з метою узурпації державної влади та гарантуватиме реалізацію прав народу України на участь в управлінні державними справами на основі світових демократичних принципів прямого народовладдя.